

Wprowadzenie

Książka stanowi efekt IX Seminarium Metodologii Pedagogiki Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, cyklicznego spotkania osób zainteresowanych rozwojem metodologii pedagogiki, które odbywa się od 2004 roku z inicjatywy profesorów: Mariana Nowaka i Dariusza Kubinowskiego. Celem seminariów jest

(...) wzbogacenie refleksji metodologicznej współczesnej pedagogiki oraz wzmocnienie jej pozycji wśród innych dziedzin wiedzy i dyscyplin humanistycznych, a także pogłębienie świadomości metodologicznej teoretyków, badaczy i studentów problematyki pedagogicznej (Kubinowski, Nowak, 2006, s. 10).

IX Seminarium Metodologii Pedagogiki zorganizowane zostało przez pracowników Zakładu Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań Pedagogicznych funkcjonującego na Wydziale Nauk o Edukacji Uniwersytetu w Białymstoku: dr hab. Alicję Korzeniecką-Bondar, prof. UwB, dr hab. Martę Kowalczuk-Wałędziak, prof. UwB, dr hab. Annę Krajewską, dr Beatę Kunat, dr Katarzynę Szorc, dr. Tomasza Prymaka i doktorantkę – mgr Jolantę Ambrożewicz – oraz Polskie Towarzystwo Pedagogiczne – Oddział Białystok, któremu przewodniczy prof. dr hab. Agata Cudowska. Dwa czerwcowe dni (13–14 czerwca) 2024 roku zostały poświęcone rozważaniom ujętym w następującym haśle: *Od ogólnej metodologii nauk do praktyk badawczych w pedagogice*. Zostało ono zaproponowane na VIII Seminarium Metodologii Pedagogiki PTP, organizowanym w 2022 roku (Nałęczów) pod kierownictwem naukowym ks. prof. dra hab. Mariana Nowaka z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. W trakcie wypracowywania tematu z jednej strony wskazywano na brak badań eksperymentalnych, niewykorzystany potencjał badań źródłowych, replikację badań. Z drugiej zaś podkreślano, że w parze z rosnącym zróżnicowaniem kulturowym danego okresu zwiększa się zróżnicowanie ofert metodologicznych.

W zaproszeniu do uczestnictwa w IX Seminarium Metodologii Pedagogiki PTP zaproponowano następujące obszary tematyczne:

- Uniwersalne i specyficzne czynniki jakości badań naukowych;
- Kulturowe uwarunkowania zmian w metodologii badań społecznych;
- Poznawcze potencjały innowacji w badaniach naukowych – inspiracje dla praktyk badawczych w pedagogice;
- „Walka” o przestrzeganie reguł w ramach paradygmatów czy rekonstrukcja obecnych warunków tworzenia wiedzy;
- Kształcenie metodologiczne pedagogów – przykłady dobrych praktyk;
- Twórcze metody badań / kreatywność badawcza w kontekście ideału wiedzy określonej paradygmatem;
- Czy zbliża się „koniec metodologii normatywnej” w naukach społecznych?;
- Prawomocność badań wykraczających poza rygor metodologicznych reguł.

Intencją naczelną, podobnie jak ostatnich ośmiu edycji Seminariów, było dzielenie się wiedzą o metodologii badań pedagogicznych, ich uwarunkowaniach, dobrych praktykach i kierunkach doskonalenia. W trakcie seminarium podejmowane były m.in. analizy dotyczące ogólnej metodologii nauk, w tym: relacji między teorią i empirią, warunków pozyskiwania danych, które będą obiektywne, prawdziwe i ważne, złożoności współobecności badań ilościowych i jakościowych, znaczenia rozważań antropologicznych w projektowaniu badań w naukach społecznych, potencjału różnych typów badań oraz kryzysu krytyki metodologicznej w badaniach społecznych. Ważnym obszarem rozważań było pytanie o rolę badacza w naukach społecznych, paradoksy jego odpowiedzialności, etyczny wymiar budowania relacji z osobami uczestniczącymi w badaniach oraz o wspomaganie badaczy. Podejmowano także rozważania dotyczące przygotowywanie pedagogów do tworzenia wiedzy naukowej i wykorzystywania wyników badań naukowych w ich praktyce zawodowej. Ciekawym wątkiem dyskusji były wyzwania związane z realizacją międzynarodowych projektów badawczych, w tym kulturowej adaptacji narzędzia badawczego. Uwaga uczestników seminarium skupiona była także na szeregu praktycznych kwestii związanych z realizacją projektów badawczych, m.in. na: (1) zróżnicowanych grupach, np. osób z niepełnosprawnością intelektualną, osób aktywnych prospołecznie czy odmiennych kulturowo; (2) etycznych aspektach prowadzenia badań; (3) decyzjach metodologicznych wynikających z przyjętych założeń teoretycznych.

Rozważaniom podjętym w czasie Seminarium przyświecały pytania: „Czy możemy mówić o jednej metodologii, nazywanej często »ogólną metodologią nauk«, czy też o wielu metodologiach? I czy każda dyscyplina, w tym również pedagogika, powinna dążyć do wypracowania własnej i autonomicznej metodologii badań?”, które formułuje w swoim tekście ks. prof. dr hab. Marian Nowak.

Książka składa się z dwóch części. W pierwszej znalazły się opracowania dotyczące ogólnej metodologii nauk. Druga część to opis przykładów praktyk badawczych w pedagogice.

Ks. prof. dr hab. Marian Nowak (Katolicki Uniwersytet Lubelski) w tekście pt. *Metodologia i metodologie w badaniach pedagogicznych dla uzyskania danych obiektywnych/prawdziwych/ważnych?* podkreśla, że w poszukiwaniach sposobów dochodzenia do adekwatnej wiedzy o świecie nie tyle poszukuje się jakiejś uniwersalnej metody naukowej, ile realizuje się badania, stosując różne metody. Analizy opiera się na prawdzie, obiektywności, epistemologicznej wiarygodności i adekwatności – ze zróżnicowaniem także na dziedzinę wiedzy i dyscyplinę. Złożoność procesu wychowania oraz pluralizm współczesnej kultury sprawiają, zdaniem autora, że badania w pedagogice wymagają pluralistycznej metodologii i ciągłego poszukiwania jej adekwatności do analizowanych zjawisk. Zachęca do czujności wobec zagrożeń swoistej ideologizacji jednego tylko podejścia w badaniach czy jednej metody badawczej (ilościowej lub jakościowej).

Marek Jeziorański podkreśla ścisły związek wynikania założeń metodologicznych z przyjmowaną wcześniej koncepcją człowieka w namyśle pedagogicznym. Wykorzystując metodę hermeneutycznej analizy tekstów źródłowych oraz dedukcję, poszukuje odpowiedzi na pytanie, jakie założenia metodologiczne dla pedagogiki wynikają z przyjęcia antropologii *homo absconditus*. Autor, konkludując, wskazuje na konieczność przyjmowania przez badacza postawy krytycyzmu poznawczego i twórczej niepewności względem wyników własnych badań oraz poszukiwania nowych rozwiązań metodologicznych w badaniach społecznych zawierających rozwiązania uwzględniające doświadczenie wspólnoty badaczy, empatycznego wejścia w badaną rzeczywistość oraz egzystencjalnego paradoksu.

Nietrzywialność dychotomii badania ilościowe – badania jakościowe – przybliżenia z pozycji podstaw praktyk badawczych to tytuł tekstu autorstwa **Sławomira Pasikowskiego**. Celem tego artykułu jest problematyzowanie kategoryczności dychotomii badania jakościowe – badania ilościowe stosowanej w opisie i klasyfikacjach praktyk badawczych. Na sukcesy i porażki podtrzymywania podziału lub szukania rozwiązań w polu integracji podejść można spojrzeć, odwołując się do wielu kontekstów,

spośród których dla celów opracowania wybrane zostały dwa: ogólna metodologia nauk i praktyki badawcze. W odwołaniu do tych kontekstów przedstawiono zagadnienia migracji oraz zacieranie się granicy między podejściami badawczymi.

W sytuacji praktykowania w badaniach pedagogicznych kilku paradygmatów obejmujących m.in. różne przesłanki metodologiczne, wzajemnemu rozumieniu się badaczek/badaczy bardziej sprzyja – zdaniem **Danuty Urbaniak-Zajac** (Uniwersytet Łódzki) – rekonstrukcyjne, a nie normatywne, ukierunkowane analiz metodologicznych. To podejście uzasadniają też stanowiska filozoficzne nadające szczególne znaczenie praktyce. Przedmiotem praktycznej metodologii ukierunkowanej rekonstrukcyjnie jest ujawnianie warunków podejmowania decyzji badawczych, a także sposobów ich realizowania oraz wynikających z tego następstw. Autorka dokonuje egzemplifikacji tego podejścia, opisując wybrane warunki stosowania wywiadu swobodnego jako metody badawczej. Zastanawia się nad statusem poznawczym wypowiedzi pozyskiwanych w wywiadzie swobodnym oraz nad kierunkami ich interpretacji.

Krzysztof J. Szmidt, Magdalena Sasin i Patrycja Mizera (Uniwersytet Łódzki) analizują przejawy kryzysu krytyki metodologicznej w badaniach społecznych. Autorzy bazują na przykładzie studium przypadku projektu badawczego „Audiosfera pracy twórczej” reprezentującego nauki o zarządzaniu i jakości (jako dziedzinę wiodącą) oraz pedagogikę. Sposób oceny tego projektu i jego dalsze losy stanowią heurystyczny pretekst do analizy kilku przejawów kryzysu krytyki metodologicznej w naukach społecznych. Autorzy, reprezentujący dwie różne dyscypliny nauk społecznych (pedagogika oraz nauki o zarządzaniu i jakości), dokonują analizy czynników mogących przyczynić się do braku spójności w opiniach trzech recenzentów projektu, a także omawiają udzieloną badaczom informację zwrotną. Tekst zawiera też ciekawy fragment o charakterze autoetnograficznym, w którym zaprezentowane zostały negatywne konsekwencje (w tym emocjonalne). Ważne jest to, że autorzy nie tylko wyłaniają negatywne cechy niepożądanego krytyki metodologicznej (m.in. fiksacja metodologiczna i narcyzm), lecz także tworzą postulatywny model konstruktywnej krytyki metodologicznej, która powinna być nieintryzywna, wspierająca, twórcza, wyważona i trafna.

Beata Kunat i Alicja Korzeniecka-Bondar (Uniwersytet w Białymstoku) prezentują wyniki badań, których celem było zrekonstruowanie znaczeń przypisywanych przez przyszłych nauczycieli przedszkola i klas I–III rozwijaniu własnych umiejętności badawczych w obszarze badań jakościowych (po realizacji przedmiotu metody badań jakości zgodnie z koncepcją *research team – based learning* – RTBL).

Bożena Tolwińska (Uniwersytet w Białymstoku) ukazuje praktykę badawczą stosowania strategii triangulacji w badaniach zrealizowanych w szkołach metodą wielokrotnego studium przypadku o charakterze zanurzeniowym. Podkreśla znaczenie i korzyści strategii triangulacji traktowanej jako konstytutywny element metodologii studium przypadku. Dokonuje analizy procesu triangulacji, jej rodzajów i typów. Ponadto na podstawie własnych doświadczeń badawczych zwraca uwagę na trudności wynikające z jej zastosowania. Autorka podkreśla także jej potencjalne korzyści i znaczenie, szczególnie w kontekście tworzenia wiedzy o procesie kierowania szkołą.

Celem artykułu **Agnieszki Janiszewskiej** (Uniwersytet Łódzki) jest dokonanie refleksji teoretycznej nad rolą twórczego pisania w metodologii badań społecznych na przykładzie *Arts-Based Research*, autoetnografii i podejścia kontemplacyjnego. Autorka analizuje ujęcia definicyjne twórczego pisania, jego cele oraz typologię. Szczególną uwagę zwraca na kategorię pisania literackiego (artystycznego) i naukowego. Podkreśla rolę kreatywności (postawy twórczej) w pracy badawczej. W wyniku swoich rozważań prezentuje przykład zastosowania pisania swobodnego w podejściu kontemplacyjnym w ramach badań własnych nad zjawiskiem przymusu tworzenia.

Halina Monika Wróblewska (Uniwersytet w Białymstoku) uwagę koncentruje na poznawczym potencjale biografii ujmowanej z perspektywy całościowej twórczości wybitnych kobiet polskiej nauki (Marii Skłodowskiej-Curie, Marii Grzegorzewskiej, Ireny Wojnar). Doświadczenia życiowe badaczek analizuje w trzech obszarach. Po pierwsze, odnosi je do edukacyjnego kontekstu aktywności życiowej podmiotu biograficznego. Po drugie, rozpatruje w kontekście transgresyjnego potencjału doświadczeń biograficznych. Po trzecie, sytuuje w szeroko rozumianej twórczości jako perspektywie całościowego doświadczenia.

Artykuł **Tomasza Juńczyka** (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) dotyczy pedagogicznych implikacji myśli systemowej. Autor dokonuje analizy podstawowych pojęć i założeń myślenia systemowego. Swoje rozważania umieszcza w szerokim kontekście teoretycznym. Szczególną uwagę koncentruje na specyfice funkcjonowania systemu edukacji oraz systemu diagnozy psychopedagogicznej. Podkreśla walory i wartości poznawcze teorii systemowych jako perspektywy analizy procesów edukacyjnych. Ponadto analizuje metodologiczne implikacje teorii systemowej.

Justyna Juszczak (Uniwersytet w Białymstoku) koncentruje swoją uwagę na specyfice i potencjale badań jakościowych nad niepełnosprawnością intelektualną.

Zwraca uwagę na rolę, którą odgrywają badania jakościowe w perspektywie podnoszenia jakości życia osób z niepełnosprawnością intelektualną, ich upelnomocnienia. Autorka podkreśla, że badany i badacz swoje relacje opierają na wzajemnym zrozumieniu i szacunku. Natomiast podejmowane działania poznawcze powinny być rekomendacją dla poprawy wsparcia i rozwoju osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz ich najbliższych.

BIBLIOGRAFIA

Kubinowski, D., Nowak, M. (red.). (2006). *Metodologia pedagogiki zorientowanej humanistycznie*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

Alicja Korzeniecka-Bondar, Beata Kunat, Katarzyna Szorc